

Szabó Gergely

Tanulságok és dilemmák a magyar főváros nyelvének vizsgálatában

Kontra Miklós és Borbély Anna (szerk.) (2021): *Tanulmányok a budapesti beszédről: a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján*. Budapest: Gondolat.

Absztrakt: Hogyan is beszélnek Budapesten? Ez a kérdés foglalkoztatott pár kutatót a Nyelvtudomány Intézetben az 1980-as évek derekán. Közös gondolkozásukból született a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú című kutatás, amelyről 2021-ben készült összefoglaló igényű tanulmánykötet. Ebben a recenzióban azt mutatom be, hogy kinek is szól ez a kötet és milyen jelentősége van. A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú interdiszciplináris vállalkozás volt, amely más tudományterületi elődökhöz hasonlóan a városi dialektológia ihlettségében Budapest beszélt nyelvének szociológiai tényezők mentén történő leírását tűzte ki célul. A recenzált mű az ebből a nagyívű kutatásból készült beszélt nyelvi korpusz eddigi felhasználásait rögzíti a nyelv különböző szintjein, így helyet kaptak hangtani, alaktani, mondattani, lexikai, stilisztikai és diskurzuselemző tanulmányok is a kötetben. A tartalom azonban ezeken a nyelvészeti elemzéseken bőven túlmutat, így módszertani és kutatásetikai kérdések tárgyalására egyaránt sor kerül a kötetben. Recenziómban amellet érvelek, hogy hiánypótló művet foghat az olvasó a kezébe, amely egyaránt tarthat számot a nyelvész, valamint a más humán- és társadalomtudományok képviselőinek érdeklődésére. Azonban mégis vannak hiányosságai, és ezen hiányosságok egyike annak reflektálatlansága, hogy az eltelt három és fél évtizedben miképpen változtak meg a politikai, társadalmi és tudományos kontextusok, amelyek lehetővé tennék a kutatás reprodukálását.

Kulcsszavak: budapesti beszéd, Budapesti Szociolingvisztikai Interjú, Kontra Miklós, nyelvi változatosság, szociolingvisztika, városi dialektológia

A nyelvtudomány számos alterületet foglal magába. Vannak köztük olyan elméleti kiindulópontúak, amely szerint a nyelv teljes mértékben leválasztható és leválasztandó az őt körülvevő társas közegről. Ezzel szemben olyan nyelvészeti irányzatok is léteznek, amelyek szemléletmódja szerint a nyelv és a kommunikáció csak és kizárólag a társas és társadalmi kontextussal együtt értelmezhető. A *Replika* olvasói érdeklődésére értelemszerűen utóbbi megközelítés tarthat igazán számot, így nem véletlen az sem, hogy korábban a folyóirat 45–46. száma a nyelv és nem kutatási területének szentelt külön blokkot (Reményi 2001), míg újabban a nyelvészeti etnográfia és antropológia kutatási paradigmái kaptak figyelmet a 119–120. számban (Bodó 2021).

Az e recenzióban tárgyalt tanulmánykötet egy olyan kutatásról számol be, amely még a városi dialektológia ihlettségében fogant, és a variacionista szociolingvisztika kutatási programjába illeszkedett. Ez az 1960-as években indult irányzat azokat a szisztematikusnak tételezett összefüggéseket vizsgálja, amelyek nyelvi és társadalmi struktúrák között mutatkoznak meg. Más szavakkal az áll a vizsgálat középpontjában, hogy milyen szabályszerűségek figyelhetők meg egyes társadalmi csoportok nyelvhasználatában (lásd még Kontra 2019, Sándor 2016). A Kontra Miklós és Borbély Anna szerkesztésében tavaly megjelent *Tanulmányok a budapesti beszédről* a variacionista szociolingvisztika egyik első és azóta is meghatározónak számító magyarországi kutatásáról, a Budapesti Szociolingvisztikai Interjúról ad számot. Amellett, hogy úttörőnek számított a magyar nyelv- és társadalomtudományban, a magyar nyelvészek körében csak BUSZI-ként emlegetett kutatás a legnagyobb tudományterületi elődökhöz kívánt fölnőni, mintájául olyan más angolszász nagyvárosok szociolingvisztikai tárgyú (és angolszász szempontú) leírásai szolgáltak, mint New York (Labov 2006), Norwich (Trudgill 1974), Reading (Cheshire 1978), Detroit (Wolfram 1969), Glasgow (Macaulay 1977) vagy Belfast (Milroy és Milroy 1978).

A szociolingvisztika per definitionem interdiszciplináris vállalkozás, nem véletlen, hogy a tudományág magyarországi beindulására tett visszaemlékezések rendre emlegetik – e kötetben például a 20. oldalon – Tardos Róbert, Angelusz Róbert vagy épp Pléh Csaba nevét, mint akik más diszciplínák képviselőiként aktívan közreműködtek a kutatások megtervezésében és kivitelezésében. Ezen kollaborációk eredménye a honi szociolingvisztikában és élőnyelvi kutatások felfutása a 20. század utolsó két évtizedében. A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú megkezdett munkálatai mellett *Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Vizsgálat* (MNSZV) címmel 1988-ban egy reprezentatív mintás nyelvhasználati felmérés készült (lásd Kontra 2003), *A határon túli magyar nyelvváltozatok vizsgálata* című kutatás pedig a geopolitikai változások eredményeként ezt követően indulhatott el az 1990-es évek elején, amelyről *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című könyvsorozat ad számot. Ennek utolsó kötete, *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)* 2020-ban látott napvilágot (Péntek és Benő 2020). Vitathatatlan, hogy a most recenzált kötet első szerkesztője, Kontra Miklós ezen vizsgálatoknak nemcsak elindítója, hanem motorja is volt. És e kötetek kiadásában jól látszik a lezárás vagy a szálak elvarrásának szerzői-szerkesztői szándéka, amelyről a fülszöveg is vall: Kontra és munkatársai célja az, hogy „megóvják a feledés homályától azt a sok kutatási információt és eredményt, amit ebben a kötetben összegyűjtöttek” (Kontra és Borbély 2021: fülszöveg).

A BUSZI-kutatás hivatalosan 1985-ben kezdődött, és egészen 2010-ig folyt a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében (ma Nyelvtudományi Kutatóközpont). Az évszámok ugyanakkor némiképp félrevezetőek lehetnek, ugyanis a kutatás alapjául szolgáló első 50 kvótamintás interjú az elővizsgálatokat követően 1987-ben készült (ez az anyag a BUSZI-2 nevet viseli), ezután pedig újabb 200 interjút rögzítettek 1988–89-ben a budapesti lakosság reprezentatív mintáját alkotó adatközlőkkel (BUSZI-3 és BUSZI-4). Ezen anyagok lejegyzése és kódolása azonban rendkívül időigényes folyamatnak bizonyult. E kötet tanulmányai elsősorban a BUSZI-2 vizsgálatairól szólnak, s még ez az 50 interjúból álló anyag is óriási adatmennyiséget tartalmaz: Kontra leírása alapján a strukturált interjúk 80 órányi felvételéből összeálló adatbázis összesen 268 448 szövegszót tartalmaz, 31 000 megszólalást, és mintegy 25 000 kódolt nyelvi jelenséget (Kontra 2021a [2020]: 26). Az óriási adatmennyiség mellett más is lassította a kutatás folyamatát: az Intézet hányattatott sorsa, a budai városházából való elköltöztetése és a hangarchívum tárolásának problémái következtében a BUSZI-2 irányított beszélgetéseinek lejegyzései csak 2002-re készülhettek el, miután az ezredfordulón az intézmény a mai helyére, a terézvárosi Benczúr utcába költözött. A Kontra Miklós által írott 2. fejezet, *A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú története* részletesen tárgyalja mind a kutatás során megélt viszontagságokat, mind azt, hogy e viszontagságok ellenére a BUSZI-kutatások mit adtak hozzá általánosan a magyar tudományosság, szűkebben az élőnyelvi kutatások magyarországi fejlődéséhez. Kontra e fejezetben fejti ki azokat a nyelvi sajátosságokat is, amelyeket a kutatás tárt föl arról, hogy hogyan beszélnek Budapesten Kontra (2021a [2020]: 38–40). Ilyen például az, hogy a *-ban/-ben* rag *-n* hangját a budapesti beszélők csak az esetek harmadában ejtik, vagy hogy a *jösztök* és a *jöttök* alakok változatossága nem jelöl társadalmi különbségeket, a *-nák* és a *-nék* viszont igen – a nemstandardnak tekintett *-nák* alak ugyanis a gyári munkás foglalkozási csoportban sokkal gyakrabban fordult elő, mint az egyetemisták és a tanárok körében.

A recenzált mű sajátosságai közé tartozik, hogy a tanulmányok 1989 és 2021 között íródtak, és bár vannak köztük friss írások, többségük mégis újbóli közlés. Ezek között akadnak átdolgozott szövegek, de olyanok is, amely változatlanok maradtak. Ez ismételten azt erősítheti bennünk, hogy e könyv valamilyen „létösszegzés” igényével jött létre. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan a teljes képhez az is hozzátartozik, hogy a BUSZI-2-höz kapcsolódó tanulmányok a legkülönbözőbb helyeken jelentek meg Újvidéktől Pennsylvániáig, ezért a teljes áttekintést egy ilyen gyűjtemény jobban szolgálja, mint mondjuk egy rendszeresen frissített bibliográfia. A kötet szerkezete is szokatlannak tűnhet első ránézésre, ugyanis a *Bevezető tanulmányok* című rész csak az 59. oldalon kezdődik, így valójában a bevezető tanulmányokat is megelőzik bevezető tanulmányok, amelyek közül az első nem meglepő módon a *Bevezetés* címet kapta. A harmadik és lényegi egység az *Elemzések* címet viseli (további alegységekre bontva), és a kötethez tartozik egy DVD-melléklet is. A továbbiakban ezeket lineáris sorrendben haladva ismertetem és értékelem.

A könyv első három tanulmányát Kontra Miklós jegyzi. Ezek közül a bevezető és a történeti áttekintő fejezet kellő alapot ad ahhoz, hogy rálássunk a tudománytörténeti előzményekre (s azon belül azok honi hiányára), a kutatás célkitűzéseire, megvalósulására

és eredményeire anélkül, hogy szakbarbár nyelvészeti fejtegetésekbe bocsátkoznánk. Mind ez azért fontos, mert a BUSZI és ezáltal a kiadvány bőven túlmutat azon, hogy pusztán a budapesti beszédről állítson valamit. Ehhez kapcsolódva számomra a kötet egyik legtanulmányosabb része egy rövidebb írás, a harmadik fejezet, amely a kutatásetikai dilemmákat taglalja. Szerzője meglehetősen nyers és kritikus megfogalmazással kezdi a cikket: „a magyar nyelvészetben a kutatásetikai kérdéseket fontosságuknál csekélyebb mértékben szokták csak szóba hozni” (Kontra 2021b [2020]: 42). Bár Kontra számos helyen értekezett már korábban a nyelvtudomány kutatásetikai vonatkozásairól (*Hasznos nyelvészet* című munkájában például külön fejezetet szentelt a témának; vö. Kontra 2010: 47–54.), ezen írása mégis unikális. Olyan kérdéseket tárgyal ugyanis, amelyek a nyelvészek mellett a társadalomtudósok számára is intő példaként szolgálnak abban a vonatkozásban, hogy milyen etikai és adatvédelmi szempontokat kell figyelembe venni egy ilyen nagy horderejű munka során.

Tágan értelmezve a BUSZI dilemmájának tárgya az, hogy bár a nyelvtechnológiai fejlesztésekhez (például fordító vagy beszédfelismerő szoftverekhez) közös érdek volna az élőbeszédből származó szövegadatbázisok egységesítése, közös nevezőre hozása más, főleg írott nyelven alapuló korpuszokkal, az ilyen fajta nyilvánosság és kutathatóvá tétel több szempontból is aggályos. Az egyik ilyen aggály éppen az, hogy a hangzó szövegek nem csak úgy keletkeztek a világban, hanem valós személyektől származnak. Olyan személyektől, akiknek felismerhető a hangja, és akik rendelkeznek bizonyos ehhez kapcsolódó személyiségi jogokkal – arról nem is beszélve, hogy ezek a személyek konkrét felhasználási módokhoz, és csak azokhoz adták hozzájárulásukat. Ez a fejezet amellett, hogy tisztázza, hogyan változtak a felhasználás körülményei a BUSZI kutatásának évtizedei alatt, számos dokumentumot, primér forrást is közöl, például a kutatásvezető 2010-es levelezését az adatvédelmi biztossal. Ez a fejezet egyfelől azért fontos, mert az egykori Nyelvtudományi Intézet (ma Nyelvtudományi Kutatóközpont) akkori viszonyaiban kevésbé jártas érdeklődőknek – ilyen e recenzió szerzője is – így válik végre világossá, hogy tulajdonképpen mi is történt a BUSZI-val a 2000-es években és a 2010-es évek elején. Másrészt az sem elhanyagolandó, hogy az itt tárgyalt témák, mint a szellemi tulajdon, a névtelenség biztosítása és a felvételek hozzáférhetősége tényleg nemcsak nyelvészek viharos belső ügyeiről szólnak, hanem annál sokkal általánosabb tudományos és kutatásetikai kérdéseket vetnek föl.

A Bevezető tanulmányok címet viselő szekció öt fejezetet tartalmaz. Ezek közül az első három olyan újraközlés, amelyek különböző helyeken és különböző időben mutatták be a BUSZI-t: Kontra Miklós írása eredetileg 1990-ben jelent meg a Magyar Tudomány hasábjain, Reményi Andrea Ágnesé a Hungarológiai Közleményekben 1989-ben, míg Várad Tamásé *A magyar nyelv kézikönyvében* (Kiefer és Siptár) 2003-ban. Bár érdekes rátekinteni arra, hogy milyen közönség számára mit tartottak fontosnak elmondani az egyes szerzők, így egymás után olvasva a befogadónak az az érzése lehet, hogy ugyanazt az információt már többedjére olvassa, pedig elsőre is megjegyezte. Ilyen például az, hogy a lejegyzések lábbal irányítható (Sony BM-80 típusú) magnetofonnal készültek, vagy az, hogy a BUSZI „szociológiailag értelmezhető”, hiszen különböző foglalkozási csoportok részvételével a reprezentativitás is megvalósul. Az önisméltés látszata talán elkerülhető lett volna, ha a szerkesztők e három szövegből inkább egy önálló, minden részletre kiterjedő új tanulmányt írnak. Ennek a szekciónak a legizgalmasabb része a Borbély Anna

és Bartha Csilla tollából származó és először e kötetben megjelenő írás. Bár a cím ezt az izgalmat nem feltétlenül közvetíti (*Interjúzás, lejegyzés és kódolás a BUSZI-2-ben*), a tanulmány nagyon tanulságos és konkrét példaanyaggal alátámasztott megállapításokat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy egy interjú mennyiben az interjúalany és az interjúvezető által közösen létrehozott beszédesemény. A BUSZI kutatási dizájnya a strukturált interjúk iskolapéldája lehetne még a társadalomtudományi képzéseken is, Borbély és Bartha szövege mégis arra világít rá, hogy még ebben a műfajban sem kerülhető meg a terepmunkás személye, személyisége és nyelvi tevékenysége.

A tanulmánykötet lényegét nyújtó *Elemzések* rész mintegy 200 oldala már valóban főként a nyelvész olvasóknak szolgál szellemi csemegével. A *Hangtan* című alrészben Hattyár Helga, Kontra Miklós és Vargha Fruzsina Sára tollából olvashatunk a zárt *ë* jelenlétéről Budapesten (azaz, hogy a budapesti beszélők megkülönböztetik-e a *hëgyës* és *hëgyes* kiejtési módokat 'szúrós' és 'hegyvidékes' jelentésben), valamint az *l* hang variabilitásáról Borbély Annától és Vargha Andrástól (azaz arról, hogy kiesik-e a szótagzáró *l* olyan szavakban, mint az *olcsó* vagy a *volt*). Az *Alaktan* alrészben szó esik a (bVn) változóról (vagyis a *-ban/-ben*-ről és *-ba/-be*-ről) Mátyus Kinga, Bokor Julianna és Takács Szabolcs tanulmányában, valamint a (nV_k)₂ változóról (*-nék* vagy *-nák* az iktelen igék alanyi ragozású egyes szám első személyű feltételes módú alakjában) és a *jön* ige változatairól (*jöttök* vagy *jösztek*) Borbély Anna átdolgozott írásában. *Mondattan* kapcsán a megjelenés előtt sajnálatos módon elhunyt Kassai Ilona *-e* kérdőszóról szóló tanulmányát választották be a szerkesztők a kötetbe, és itt kapott helyet az egyetlen angol nyelvű írás is, melyet Szeredi Dániel jegyez a vonatkozó névmásokról. A *Szókinccs* témájában egyedül egy Kontra-tanulmány kapott helyet a kötetben, amely a BUSZI legsajátosabb feladatának adatait dolgozza föl, amelyben az akkor még a kor Magyarországon meg nem honosodott irodai eszközt, a ma kapcsolkiszedőnek hívott tárgyat kellett elnevezniük az adatközlőknek – ezt a feladatot kapcsolkiszedő tesztként emlegeti az utókor. Azt ugyan nem állítom, hogy a nyelvészetben kevésbé jártas olvasónak álmatlan éjszakákat kellene okoznia, amíg nem olvashatja ezeket a fejezeteket, az viszont bizonyos, hogy a nagy alaposággal elkészített elemzések módszertana minden társadalom- és humántudományi érdeklődő számára tanulságos lehet. Kassai Ilona tanulmánya például különös érzékenységgel nyúl egy olyan nyelvi kérdéshez, amely az 1980-as években új erőre kapó nyelvművelő mozgalom egyik vesszőparipája volt, ti., hogy a beszélők *hibásan* használják az *-e* kérdőszót (vö. Grétsy és Kovalovszky 1983: 461–462). Kassai azt mutatta be a BUSZI mondatkiegészítő tesztjeivel, hogy az „előírásoktól” eltérő előfordulási helyeken megjelenő kérdőszó pont annyira a budapesti beszélők sajátja, mint amelyet egyesek helyesként emelnek piederesztálra.

A *Stílus és Diskurzus* címkék alatt egy-egy tanulmány olvasható Bartha Csilla és Hámori Ágnes szerzőpárosától. Előbbi a BUSZI anyagában megjelenő stílusváltozatok sokféleségét és a társalgási stratégiákat veszi górcső alá, utóbbi pedig a beszédalkalmazkodás-elmélet felhasználhatóságát mutatja be. A BUSZI gazdag felhasználhatóságát talán ezek az írások mutatják meg a legjobban, hiszen ezek nem a variacionista paradigma keretében készültek, hanem sokkal inkább a szociolingvisztika „harmadik hullámához” (Eckert 2012) kapcsolódnak, és így az interakcionális, valamint a társas konstruktivisták megközelítések hatják át őket. Emiatt e két szöveg legnagyobb erényének azt tartom,

hogy a kötet első felétől eltérően nem egy objektivista tudományszemléletű leírását kívánták adni a budapesti nyelvnek, hanem folyamatosan reflexió tárgyává tették azt, hogy a BUSZI interjúi is a terepmunkás és az interjúalany közös interakciójaként értelmezhetők, sőt, értelmezendők. Bár megjelenésekor, 2010-ben és 2012-ben mindkét tanulmány úttörő volt (és egyébként annak számít a mai napig is), a szerzők felkészültségéről ad tanúbizonyságot, hogy ebben a kötetben olyan átdolgozott változatokat adtak közre, amelyeket kiegészítettek az azóta eltelt évtized szakirodalmi fejleményeivel. Ha valami kapcsán hiányérzetünk lehet a könyvet lapozgatva, az talán az, hogy a módosítás, a felfrissítés vagy éppen a pontosítás lehetőségével kevés szerző élt, noha ez mutatja meg legjobban, hogy mennyire is élő, sokoldalú és hasznos adatbázis lett az évtizedek alatt a BUSZI. Az utolsó két tanulmányt Kontra Miklós jegyzi a *Varia* című alrészben módszertani kérdésekről. A könyv a BUSZI annotált bibliográfiájával, névmutatóval és tárgymutatóval zárul.

A kötet ugyanakkor nem csak összegző és elemző tanulmányokat, valamint dokumentumokat közöl, hanem hanganyagokat és azok átíratát is. A DVD-melléklet részben a gazdagréti előtanulmányok mellett két olyan interjút tartalmaz a BUSZI adatbázisából, amelyek közzététele mindenféle etikai és jogi követelménynek megfelelnek. Ezek nagy értéke, hogy az átíratok szinkronizáltak, vagyis részleteiben is meghallgathatjuk a felvételeket. A melléklet átböngészése szinte számítástechnikai időutazással ér föl: míg a gazdagréti hanganyag és a B7307-es interjú első közlési formájukban érhetőek el, addig a B7410 kódszámú interjú szinkronizálása és modern megjelenítése kifejezetten e kötethez készült el – utóbbi Vargha Fruzsina Sára munkáját dicséri. Megint csak fontos kiemelni, hogy ezek nem öncélú közlések, hanem sokrétű nyelvi, történeti és egyben tudománytörténeti források is. Miután több fejezet is részletesen szól az interjúk kialakításáról és azok módszertani buktatóiról, külön érték, hogy ezek meg is elevenednek a számunkra. S bár talán ma már kevésbé divatos DVD-mellékletekkel ellátni köteteket, a kiadó honlapjáról tömörítve is letölthetők ezek az anyagok.¹

A kötet szerkesztői több helyütt is azt emelik ki a teljes kutatás egyik legnagyobb értékéeként, hogy eleget tesz a reprodukálhatóság elvének, vagyis mind az adatfelvétel, mind az elemzések megismételhetőek. Ebben a tekintetben a BUSZI valóban egyedülálló a budapesti beszédre vonatkozóan, sőt, a magyarországi élőnyelvi kutatások tekintetében is kiemelkedő jelentőségű. Ugyanakkor, némiképp játékosan felelve a szerkesztőkkel, a kötet tanulmányai alapján az is kijelenthető más vonatkozásban, hogy a BUSZI egyszeri és megismételhetetlen. Ha madártávlatból tekintünk a kutatásra, kétségtelessé válik, hogy olyan társadalmi, politikai és tudományos kontextusban valósult meg, amely már soha nem fog visszatérni. Ez nemcsak azért van így, mert a rendszerváltozások időszakában történt az adatfelvétel, hanem azért is, mert egyszerűen az a pozitivistá tudományfilozófiából merítő elméleti irányultság és módszertani megközelítés, amely a nyelv társadalmi változók mentén történő leírására törekszik, nem kizárólagos többé. Világos persze, hogy bizonyos nyelvi változók vizsgálata (mint az *l* variabilitása vagy a zárt *ē* megléte) a későbbiekben is aktuális lesz, ugyanakkor a kapcsolkszedő teszt relevanciája már a múlté, miképpen azok a társadalmi viszonyok is felülíródtak, amelyekben maga a kutatási ötlet

¹ <https://gondolatkiado.hu/tanulmanyok-a-budapesti-beszedr-l-a-budapesti-szociolingvisztikai-interju-alapjan> (Letöltés: 2022. szeptember 27.).

és a hipotézisek megszülettek. Másképp fogalmazva a szociolingvisztikai kutatás kérdésfelvetései között ma már egyszerre van jelen, hogy a társadalmi rétegzettség miképpen reflektálódik a nyelvben, és hogy a társadalmi különbségek miképpen jönnek létre nyelvi eszközökkel – például egy mai kutatásban kérdés lehetne az is, hogy hogyan beszélnek a gyári munkások, de az is, hogy hogyan beszélünk a gyári munkásokról. A kötet és különösen a hozzáférhetővé tett hanganyagok e megvilágításban korpépet is nyújtanak számunkra az 1980-as évek társadalmi beágyazottságairól és kommunikációs szokásairól, sőt, ha úgy tetszik, a bevezető tanulmányok még az 1990-es és 2000-es évek változó tudományos közegébe is betekintést adnak a fiatalabb olvasók számára.

Egy olyan tanulmánykötettel van tehát dolgunk, amely a BUSZI-2 kutatásának összegzését adja, és e tekintetben némiképp hiányzik is, hogy több fogódzót kapjunk a hogyan tovább-bal kapcsolatban. Bö három évtized cikkeit tartalmazó könyvként nehéz lett volna egységes képet kialakítani, mégis egyfajta barokkos töredékesség hatja át a művet: túl sokat tekint vissza a múlt dicső és kevésbé dicső pillanataira, és keveset szól arról, hogy hová fejlődött a szociolingvisztikai kutatás a kutatás kezdete óta eltelt 36 évben – amikor azonban ez mégis megtörténik, akkor kiváló gyöngyszemekre bukkanunk. A szerzők-szerkesztők több helyütt is büszkén fölhívják a figyelmet arra, hogy a kutatás során kínoisan ügyeltek a reprodukálhatóság elvének betartására abból a célból, hogy valaki egyszer majd ugyanígy vizsgálni tudja a budapesti beszédet. Ez valóban dicséretes törekvés, és ismerünk is olyan példát, ahol sikerült ilyen módon követéses vizsgálatokat megvalósítani, például Norwichben (Trudgill 1988), és a magyar szociolingvisztikában sem ismeretlenek a látszólagos- és valóságosidő-vizsgálatok műfajai (Bodó 2012; Borbély 2014: 145–238; Kontra 2012). Mégis az az érzése támadhat az olvasónak, hogy túl nagy ígélet a BUSZI megismérléséről írni, hiszen a kutatói érdeklődés mind nemzetközi, mind honi szintéren más irányokba tolódott azóta, miképpen az a kötet második felében található szövegekből is látszik. Ha ma valaki hasonló kutatásába fogna, akkor vélhetően olyan nyelvi kérdések felől közelítene, amelyek bizonyíthatóan a beszélők érdeklődésére is közvetlenül számot tartanak, és valószínűleg mindezt etnográfiai, sőt, akár kollaboratív és részvételi módszerek segítségével hívásával tenné meg (lásd Bodó et al. 2022). Azt is megkockáztatom, hogy csak akkor alkalmazná a kutatásban a „budapesti beszéd” kategóriát, ha ez maguk a beszélők számára is releváns társadalmi jelentéssel bír.

Mindezekkel együtt hiánypótló kötetet vesz a kezébe az olvasó, ha hozzájut a Kontra Miklós és Borbély Anna szerkesztésében megjelent *Tanulmányok a budapesti beszédről*-höz. A nyelvész olvasó épp a BUSZI monumentalitásának megismerése által lesz több, míg más területek képviselői a részletekbe merülve kaphatnak újabb inspirációt a munkájukhoz.

Hivatkozott irodalom

- Bodó Csanád (2012): *A látszólagos idő valósága*. Budapest: Akadémiai.
Bodó Csanád (szerk.) (2021): Nyelvészeti antropológia és etnográfia. *Replika* 119–120: 119–262.
Bodó, Csanád, Blanka Barabás, Noémi Fazakas, Judit Gáspár, Bernadett Jani-Demetriou, Petteri Laihonon, Veronika Lajos és Gergely Szabó (2022): Participation in sociolinguistic research. *Language and Linguistics Compass* 16. DOI: <https://doi.org/10.1111/lnc3.12451>

- Borbély Anna (2014): *Kétnyelvűség*. Budapest: L'Harmattan.
- Cheshire, Jenny (1978): Present Tense Verbs in Reading English. In *Sociolinguistic Patterns in British English*. Peter Trudgill (szerk.). London: Edward Arnold, 56–68.
- Eckert, Penelope (2012): Three Waves of Variation Study. The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. *Annual Review of Anthropology* 41: 87–100.
- Grétsy László és Kovalovszky Miklós (szerk.) (1983): *Nyelvművelő kézikönyv 1. A-K*. Budapest: Akadémiai.
- Kiefer Ferenc és Siptár Péter (szerk.) (2003): *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai.
- Kontra Miklós (szerk.) (2003): *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Budapest: Osiris.
- Kontra Miklós (2010): *Hasznos nyelvészet*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Kontra Miklós (2012): Mai magyar nyelvi változások (látszólagos- és valóságosidő-vizsgálatok). *Nyelvtudományi Közlemények* 108: 357–380.
- Kontra Miklós (2019): *Felelős nyelvészet*. Budapest: Gondolat.
- Kontra Miklós (2021a [2020]): A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú története. In *Tanulmányok a budapesti beszédről: a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján*. Kontra Miklós és Borbély Anna (szerk.). Budapest: Gondolat, 19–41.
- Kontra Miklós (2021b [2020]): Kutatásaitok kérdések. In *Tanulmányok a budapesti beszédről: a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján*. Kontra Miklós és Borbély Anna (szerk.). Budapest: Gondolat, 42–55.
- Kontra Miklós és Borbély Anna (szerk.) (2021): *Tanulmányok a budapesti beszédről: a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján*. Budapest: Gondolat.
- Labov, William (2006): *The Social Stratification of English in New York City. Second edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Macaulay, Ronald K. S. (1977): *Language, Social Class, and Education: A Glasgow Study*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Milroy, James és Leslie Milroy (1978): Belfast: Change and Variation in an Urban Vernacular. In *Sociolinguistic Patterns in British English*. Peter Trudgill (szerk.). London: Edward Arnold, 37–51.
- Péntek János és Benő Attila (2020): *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*. Kolozsvár és Budapest: Erdélyi Múzeum-Egyesület és Gondolat.
- Reményi Andrea Ágnes (szerk.) (2001): Nyelv és gender. *Replika* 45–46: 149–237.
- Sándor Klára (2016): *Nyelv és társadalom*. Budapest: Krónika Nova.
- Trudgill, Peter (1974): *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trudgill, Peter (1988): Norwich Revisited: Recent Linguistic Changes in an English Urban Dialect. *English World-Wide* 9: 33–49.
- Wolfram, Walt (1969): *A Sociolinguistic Description of Detroit Negro Speech*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.

Szabó Gergely

doktorjelölt, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest), Universitat Oberta de Catalunya (Barcelona), tudományos segédmunkatárs, MTA–ELTE Kollaboratív Írás Kutatócsoport (Budapest)